

RELIGIOZNO UČENJE DANAS: POSEBNOSTI I ITINERARIJ*

Poticaji za razmišljanje i sučeljavanje

ZELINDO TRENTI

Università Pontificia Salesiana
Piazza Ateneo Salesiano, 1
00139 Roma
Italia

Primljeno: 15. 8. 2002.
Pregledni članak
UDK 37.014.52

Sažetak

*A*utor proučava posebnosti i slijed religioznog učenja koje je specifično s obzirom na ostale oblike čovjekova učenja. Kod religioznog učenja važna je uloga očuvanja, inovacije, osobnih religioznih iskustava, kao i unutarnjih procesa. U tim procesima autor uočava potrebu za određivanjem ispravnih kriterija za odgojni postupak ukazujući na uvjete uspostavljanja odgojnog procesa, pri čemu je nužno imati na umu pojedine etape religioznog itinerarija i transcendentnost koja se očituje u konkretnim osobnim karakteristikama religioznog učenja.

Ključne riječi: *religiozno učenje, religijska pedagogija, religiozno iskustvo*

0. U POTRAZI ZA SPECIFIČNOŠĆU

Načela religioznog učenja sama se po sebi ne razlikuju od bilo kojeg drugog učenja. No, ipak su drugačija po nekim svojim znakovitim obilježjima. Kao produbljenje onoga što ovdje želimo ponuditi usp. specifičnu raspravu u kojoj smo o tome potanko raspravili u skladu s fenomenološkom analizom.¹

Ključnu ulogu ima definiranje specifičnosti religioznog učenja ili još izvornije specifičnost same religije.

Na čemu se zasniva i čime se hrani očitovanje religioznog zahtjeva? Koliko ovisi o uvjetima koji ga potiču? Koju odgovornost i prostor ima unutarnji zahtjev osobe?

Tradicionalno je sugestija prirode – sa svojom arkanskom moći, očaravajućom veličanstvenošću svojih nepredvidivih očitovanja – podsjećala na misterij te ukazivala na prisutnost koja je može protumačiti.

U novijim istraživanjima ponajviše se koristi problem smisla, radikalno shvaća-

nje raznih ljudskih iskustava kako bi se preispitala autentičnost i opravdanost religioznog zahtjeva i zaziva.

Istovremeno se u religioznom iskustvu, prije svega kršćanskom, ali ne samo kršćanskom, posebno a ponekad i osobito naglašeno isticala zajedničarska dimenzija.

Riječ je o različitim i nadopunjujućim vidovima koje odgoj mora pažljivo spominjati.

1. UPORIŠTA RELIGIOZNOG UČENJA

1.1. Priroda

Priroda čuva neizbježno podsjećanje i neizbježnu sugestiju. Neki konteksti sami po sebi više objavljuju: oni su znak i podsjećanje na onostranost.

Nepokretna šutnja planine, širina obzora, reljefna mnogstrukost, vrtoglavica visi-

* Naslov izvornika: *L'apprendimento religioso oggi: specificità e itinerario*, u: »Insegnare religione« 15 (2002)3, 4-11.

¹ Usp. Z. TRENTI, 2001.

na... predstavljaju moćan poziv. More ima drugačije sugestije. Onaj tko analizira život neke biljke, cvjetanje cvijeta; onaj tko ulazi u iznenađujući svijet života potaknut je na razmatranje: osim grube kore i prividno neprobojne materijalne stvarnosti, on predosjeća duhovni svijet koji mu omogućuje da zatitra – odlučna i izazovna potvrda neistraživih dimenzija, na koje je svatko potaknut.

Polazeći od postavki poput onih koja smo upravo spomenuli, umjetnost i poezija, književnost i filozofija ostavile su čudesna svjedočanstva. Ta svjedočanstva stječu se prema postojanoj intuiciji da je svijet velik i čudesan: ipak, on sam sebe ne tumači i samoga sebe ne opravdava.

Na tome mjestu odgoj barem uspijeva jasno postaviti pitanje konačnoga smisla.

1.2. Pozivanje na iskustvo

U današnjem kontekstu, pitanje se izravnije odnosi na osobno iskustvo koje je opreznije razmišljanje naučilo proniknuti.

Ovdje je važno uočiti gdje se ljudsko iskustvo otvara transcendenciji, koje znakove uspijeva odgonetnuti, koja jamstva zna postići.

Podsjetit ćemo na nekoliko pojedinosti.

Imperativ koji se nameće u točnom čitanju ljudskog iskustva ne iscrpljuje se na povijesnom obzorju. Postojanje je potaknuto samim zahtjevom za odgovorom koji seže dalje od opsežnosti svemira, koliko god on bio neizmjeran; u konačnosti sadrži pitanje o vlastitom životu i njegovu značenju; stavlja u pitanje svemir, ali u krajnjem slučaju i samoga sebe.

Ne zna se smiriti sve dok se na obzorju ne pojavi konačno i transcendentno uporište, kao konačni i zadovoljavajući odgovor, kojemu se ponajviše ne razabiru glavne crte i koji se prema tome nameće kao prisutnost i misterij koji valja odgonetnuti.

Ne zadovoljava transcendencija s kojom se ne smije dijalogizirati, koja ne poznaje i ne prepoznaje Ti koji je u svojoj punini i u svojoj jedinstvenosti sposoban prihvatiti život svakoga pojedinoga, Ti koji se uzdiže kao jedini i konačni jamac vrednote i značenja.

1.3. Konačno obzorje

Prema tome, potrebno je konačno obzorje.

Odgoj je pozvan predložiti puteve na kojima će to obzorje ostati otvoreno kako bi se pronašli postupci primjereni toj ulozi. Traženje smisla sigurno je jedan od takvih, često posebno vrijednih postupaka. Nije jedini, štoviše postoji opasnost da se zaputi putem razumnosti koji je dosta stran većini onih koji se zanimaju za religiozno iskustvo, koje je samo po sebi otvoreno svima.

Neposredniji i izrazitiji mogli bi biti spontani osjećaji punine i radosnog sudjelovanja u raznim trenucima koji se pojavljuju u životu svih ljudi, kako bi tu uočili poziv na nastavak koji je zapravo tu ugrožen; pobjeđujući prema tome neizvjesnost tog nastavka, usidrivši iskustvo, pa i ono uobičajeno, uz transcendenciju koja je to sposobna zajamčiti...

Specifičan religiozni odgojni postupak vodi dakle prema transcendenciji; ali da bi bio povezan sa sveukupnim govorom o učenju, susret s transcendencijom ne razlikuje se i nije alternativa susretu s iskustvom u njegovoj ljudskoj ozbiljnosti. Štoviše, susret s transcendencijom nastoji proučiti ljudsku ozbiljnost u njezinoj sveukupnoj dubini, kako bi je ozdravio od nestalnosti koja joj prijete.

Pod tim uvjetom religija se ispravno smješta uz druge discipline koje istražuju čovjekov život, žele ga razumjeti i predlažu njegovo potpuno vrednovanje.

2. USTROJSTVENA ULOGA RELIGIJE

2.1. *Dodatni vidovi: očuvanje i obnavljanje*

Cilj škole usredotočen je na razvoj osobnosti; doprinos koji religija može tome dati opravdava njezinu prisutnost u samoj školi.

Slijedeći prijedlog koji dolazi od oštroumne Bergsonove analize, mogli bismo reći da se religija nadaje na dvije različite razine.

Prva se tiče njezine težnje prema očuvanju – to je ono što Bergson naziva statična religija. Sažeto izrazivši njezin doprinos, Bergson ističe: »To je obrambena reakcija naravi protiv onoga što bi pri uporabi razuma moglo obeshrabriti pojedinca i razjediniti društvo« (Bergson, 1967, 217).

Druga – koja se tumači kao dinamičnu religiju i proučava u misticizmu – suprotna je i tiče se poticaja na obnovu, težnje prema budućnosti: »U našim očima, utjecanje misticizmu je kontaktiranje, pa prema tome i djelomično poistovjećivanje sa stvarateljskim naporom koji život očituje. Taj napor potječe od Boga, ako već nije Bog sâm. Veliki mističar jest individualnost koja nadilazi granice pripisane vrsti po materijalnosti te tako nastavlja produžavati božansko djelovanje« (Bergson, 1967, 233).

Bergson uočava dvije konstitutivne sastavnice religije, koje su istinite i u mnogim dijelovima dijalektičke, a o kojima valja voditi računa. Htjeti ih ispravno primijeniti na formiranje osobnosti, znači voditi računa i o izdržljivosti i o riziku.

U statičnoj religiji Bergson vidi uravnotežujuću ulogu. Razum prepušten sebi i svojem obnavljajućem poticaju bio bi prepreka vedrini. »Promatrani s tog gledišta, koje je gledište nastanka a ne više gledište analize, sva ona uzbuđenja i neuspjesi koje bi uključivao razum primijenjen na život, zajedno s pomirenjem što ga donosi reli-

gija, postaju vrlo jednostavni. Duševni nemir i 'praznovjerje' se uravnotežuju i poništavaju. Bogu koji bi gledao odozgora, sve bi se činilo nepodjeljivim, kao povjerenja cvijeća koje cvjeta u proljeće« (Bergson, 1967, 220).

Religija razvedruje – to je činjenica koju potvrđuje i psihologija. To možda žestoko odbija ideologija, posebice ona inovativna i revolucionarna, kao što je to marksizam naširoko dokumentirao.

Religija, ukoliko je institucija i ukoliko se organizira, zadržava konzervativnu težnju: ima važnu pojedinačnu i društvenu ulogu, a na razini egzistencijalne i društvene ljudske ravnoteže i neodrecivu ulogu. Jasno, i to može biti opasno: dobro je da to škola zna, ako ni zbog ničega drugoga a onda stoga da to mogne otkloniti.

Pravi doprinos osobnosti u obrazovanju daje dinamička religija: upravo tamo gdje konstantno traži nadilaženje granica, ne zadovoljava se postignutim; tamo gdje potiče osobu da teži prema nadilaženju svake granice; a time i da se uvijek i neumorno nadilazi. Tu se uočava i dinamična snaga religije: odgojni doprinos koji nudi, posebice u trenucima adolescencije, kad se osobnost, pomalo tapkajući, nastoji organizirati i ustrojiti u specifičnu individualnost.

2.2. *Posebnost religioznog iskustva (svjedočanstva)*

Ono što se uočava kad se susretnemo s jedinstvenim iskustvom onih koji su vjeru prihvatili u zreloj dobi i koji su imali dovoljnu sposobnost govora da bi opisali i protumačili ono što su doživjeli, jest poremećaj i duboka promjena koju je vjera prouzročila u njihovoj osobnosti.

Ponajviše svjedoče o doživljenoj zbuđenosti i mučnom pronalaženju nove ravnoteže koja je uzdrmana primijećenim Božjim ulaskom u njihov život.

Psihologija je to jasno uočila: Vergote npr. ukazuje na primjer P. Claudela, prividne suprotnosti koje ga muče, snažan otpor koji godinama pruža. Završavajući, taj psiholog primjećuje: »Obraćanje će postati stvarno tek onoga trenutka u kojemu se osobnost obraćenika ponovno organizira oko novih ciljeva« (Vergote, 1967, 235).

U *Dnevniku* G. Marcela svjesno i konačno prihvaćanje vjere opisano je unutarnjom patnjom koju prouzročuje i koja se tek postupno smiruje.

»Zapravo mi se jedino katehetska pouka činila apsolutno neprihvatljivom u trenutku u kojem mi se činilo da se prekinula veza s Bogom, ili da je barem beskonačno oslabila.« Nekoliko dana kasnije, 23. ožujka 1929: »Jutros sam kršten u unutarnjem raspoloženju kojemu sam se jedva usuđivao nadati: nikakav zanos, nego osjećaj mira, ravnoteže, nade i vjere... *Vrtoglava blizina Boga*. Vraćam se na 'hic et nunc' koji ovdje zadobivaju neusporedivo dostojanstvo i vrijednost« (Marcel 1976, 242). Marcel se malo-pomalo prisjeća najplodnijih intuicija svoje misli, ponovno ih izriče u novom značenju, postupno preustrojava svoje iskustvo mislioca na manje radikalni način i drugačije nego Claudel jer je njegovo razmišljanje mirnije; možda i zato što je bilo uvijek usmjereno dubokom religioznom osjetljivošću.

Svjedočanstva kao ova koja smo upravo naveli vrlo jasno očituju dubinu koju postiže iskustvo vjere: do te točke da sveukupno postojanje navodi na reviziju.

Ta iskustva potiču na preispitivanje same uloge vjere u životu osobe koja vjeru prihvaća.

Ukratko: čini se da se vjera, dovedena do svoje egzistencijalne srži, nameće kao temeljni izbor, stožer kojemu se izgleda stječu sve niti složenog tkiva koje obilježava postojanje svakoga, čini se da usmjerava poje-

dinca na novo traženje jedinstva koje uključuje cjelovito unutarnje preustrojavanje.

3. UNUTARNJI PROCES KOJI VALJA ISTRAŽITI

3.1. Kriteriji za odgojni pothvat

Sljedeće natuknice podsjećaju na specifičnu težinu iskustva koje valja istražiti u njegovom unutarnjem pozivu.

Valja naznačiti neke *kriterije* za ispravan odgojni postupak.

Religija se ne istražuje bez obzira na egzistencijalne predznake: štoviše, to bi istraživanje trebalo predstavljati njihovo pomno tumačenje.

Prvu etapu stoga predstavlja tumačenje »religiozne dimenzije« života; neodloživ je doprinos odgovarajućih znanosti koje proučavaju ljudsko iskustvo, napose tamo gdje se proučavaju procesi razvoja i dozrijevanja osobe.

Novije religiozno istraživanje ponajviše se odvija kao hermeneutika iskustva, bilo pojedinačnoga bilo kulturalnog i povijesnoga. Sakupljaju se mnogostruki elementi kako bi se zajamčilo autentično istraživanje religioznosti.

Novije rasprave o religiji, uz polemične točke o kojima govore pojedine religijske znanosti, nude jedinstveno bogatstvo doprinosa.

Pozivanje na objavu radi vjerodostojnosti polazi od pretpostavke humanističkih i religijskih znanosti; i onda kada želi naglasiti izvanredno znakovit doprinos kojega je objava čuvarica. Biblija u svakom slučaju ostaje velika religiozna epopeja koju valja odgonetnuti.

Usporedba između slike Boga koju nudi religijsko istraživanje i slike Boga koju predstavljaju biblijski izvori, odnos koji Bog uspostavlja s čovjekom, značenje koje poprima njegova intervencija u za osobnu

i zajedničku povijest zahtijevaju budne i kritički uočene postupke kao jamstvo razumske strogosti postignutih tekovina.

3.2. *Uvjeti odgojnog procesa*

Prvo neposredno shvaćanje Božje prisutnosti smješteno je u svakodnevno, uobičajeno, a možda i banalno iskustvo. Pojedinačnosti djelomičnog iskustva smještenog u određenu situaciju pričinjavu se ograničenima: preuska odjeća za rast koji već adolescent »sanja«. Nostalgija za drugim i uvjerljivijim uvjetima znak je postojanog unutarnjeg nezadovoljstva.

I današnje strogo istraživanje – napose njegovo specifično egzistencijalno razmišljanje – jasno je na nj podsjetilo: čini se da sveukupnost življenog iskustva ili pak iskustva koje valja živjeti nije u stanju smiriti ga; slutnja se ne tumači nijednom posebnom situacijom, koliko god je svaka situacija može pothranjivati. Ne smješta se s onu stranu iskustva, nego u »jedinostveni« način življenja iskustva, u raspoloživost za duboke pozive koji ga prožimaju; poziv koji je gotovo ispod glasa a ipak jedinstveno uvjerljiv, unutarnji a istovremeno onostrani. Postojanje u tome sudjeluje: međutim poziv se ne umanjuje niti se razrješuje.

Na odgojnom planu naslućivanje valja poticati i učiniti još očitijim. Bit će važno istaknuti ga pomoću percepcije koja se na neki način razvija već u adolescenciji, barem u nekim posebno važnim trenucima.

Važno je naglasiti da religiozno obzorje, daleko od toga da mu bude strano, to postojanje duboko nagoviješta i zahtijeva. Egzistencijalni itinerarij širi se u trajnoj solidarnosti s konkretnim životom. Iskustvo koje je istraženo u nagovještaju svjedok je transcendencije. Vjera je u konačnici neposredno poimanje prisutnosti.

Na konkretnom odgojnom planu jasno je da je riječ o tumačenju unutarnjeg

iskustva: izoštriti sposobnost tumačenja i odgovora koja može pripremiti autentičnu religioznu raspoloživost.

Možda je temeljni zadatak tvoriti autoritarnu i moralizatorsku sliku Boga u prisutnost koja će dati oduševljenu puninu i značenje projektu života za koji je mladić zainteresiran.

Stoga prvi odgojni napor nije nastojanje oko potvrđivanja transcendencije. To je dapače susret, dijalog, zajedništvo s transcendencijom koja poziva na ostvarivanje svih životnih izvora.

U tom je smislu korisno podsjetiti na odgojne uvjete prema određenoj unutarnjoj logici, koju naslućuje i sam mladić.

a) *Mladi čovjek postupno postaje svjestan vlastite odgovornosti:*

- jer je sudionik složenoga svijeta,
- obilježen nepotpunošću,
- različit i autentičan;
- pozvan izgraditi samoga sebe.

b) *Mladić to čini iako mu njegov lik ne izgleda jasno definiran te mu se nameće strogo traženje nacrti koji su istovrsni s njegovim vlastitim identitetom.*

U tom naporu vjeran mu je pratitelj nemir. Daje mu upute, ponajviše neodređene i nejasne, no ipak takve koje ga usmjeruju na duboke zahtjeve, na unutarnje težnje koje – ako već jasno ne pokazuju – onda mu barem pomažu da nasluti religiozno pitanje.

c) *Punina zadovoljavajućeg iskustva pojavljuje se kao poticaj i iščekivanje.* Ona sve više postaje svijest o daljnjim uporištima koja se ocrtavaju u svom poticajnom prijedlogu; prenose njegovo zanimanje dalje od jedinstvenosti njegove vlastite osobe i barem otvaraju pitanje o konačnom smislu: postoji li i može li ga čovjek u svom životu postići.

Zaziv nije stjecište očitovanja razumskog koje ne bi moglo ponuditi bez pret-

hodnog zamišljaja, kao što nas uči istraživanje o govoru.

I za religiju se obistinjuje ono što se događa kod svakog velikog ljudskog izbora. Proizlazeći iz nejasne intuicije, istražujući njezine još maglovite i neodređene vidove koji se malo-pomalo nameću, postupno se dolazi do razrješavanja složenosti prijedloga i do uočavanja njegova značenja za vlastito postojanje. U tom unutarnjem i postupnom tumačenju opravdava se prijanjanje; a u razmjeru s izvornošću pristajanja uza nj, prijedlog govori sve uvjerljivije i sveobuhvatnije. Uspostavlja se logika hermeneutskog procesa.

Na području religioznog izbora novost se sastoji u tome da Bog u stjecištu tog procesa ne ostavlja prostor za razočaranje niti dopušta skretanja koja su sama po sebi zanimljiva: malo-pomalo se nameće kao jedini na koga se postojanje usredotočuje. Priviknutost na Boga postaje prisni odnos: štoviše, postaje obzorje u pozadini kojega se preispituje i provjerava mnogostrukost situacija. I na razini unutarnjeg vrednovanja ocrta se isti hermeneutski preokret: od sigurnosti i povjerenja u stvarnost koju se može dohvatiti osjetilima prelazi se u sigurnost i povjerenje u transcendentni svijet.

Nazire se obzorje tumačenja koje je različito od uobičajenog. Religiozni čovjek kreće se u transcendentnom svijetu, tj. u svijetu koji je apsolutno drugačiji od pojavnoga. To ne znači da čovjek ne cijeni stvarnost u koju je uključen; njegovo procjenjivanje temelji se na drugačijem obrazloženju: svaka je stvarnost znak i podsjećanje na onu jedinu odlučujuću, koja se međutim očituje i postoji samo u konkretnosti svakodnevnog života. Pa ipak, čim je viša i sveobuhvatnija transcendentna prisutnost, tim je nužnije i autentičnije posredovanje povijesno-egzistencijalne stvarnosti.

3.3. Etape religioznog itinerarija

Dijalektika u kojoj se kreće religiozno iskustvo može se ovako sažeto prikazati.

Pažljiva analiza uvjeta koje neki mladić proživljava omogućuje mu da se u njemu osnaži težnja prema punini, neprekidno razočarana težnja, neodređeni osjećaj nemirnog nezadovoljstva, te ga to potiče da stvarnost promatra u njezinoj radikalnoj svršenosti.

Apstraktno govoreći, to se može primjerice sažeto prikazati u nekoliko etapa, koje je moguće dostatno definirati već u zreloj adolescenciji.

1) *Raskorak između težnje i utvrđene činjenice, između biti i trebati biti, navodi na prisilni prijelaz obzorja jedinstvenosti.*

Prijanjanje uz alternativnu i transcendentnu stvarnost nameće se kako bi se dostatno shvatio vlastiti život i označile njegove bitne crte:

a) *Težnja.* Život u sebi nosi određenu dimenziju koja je možda zanemarena, ali je realna i sastavni je dio života. Može se o njoj šutjeti i ne spominjati je, ali ju se ne može nijekati. Odgovoran stav je analizira i tumači.

b) *Prisutnost.* Težnja se odnosi na nešto jasno i pretpostavlja određeno prisustvo. To prisustvo hrani nezadovoljstvo kao unutarnje traženje. Može se prihvatiti ili odbaciti. Ipak, preostaje konačno obzorje smisla i vrednote. To obzorje omogućuje trajnu i autentičnu prosudbu raznih situacija koje netko doživljava. Zahtijeva iznad svega potpunu jasnoću, kako bi se život mogao odmjeravati u njegovim očekivanjima i konkretnim ostvarenjima; u onome što ga ispunjava i istovremeno osujećuje; u zahtjevu za preispitivanjem i sučeljavanjem koje ga tumači; u težnji prema Apsolutnom koji ga prihvaća.

c) *Dijalog.* Čovjek više nije sam. Pronašao je sugovornika s kojim stupa u živ i

pojašnjavajući dijalog. Postoji netko kome se može povjeriti i tko čuva tajnu koja hrani unutarnji život, otvarajući beskrajni prostor koji valja istražiti i razumjeti.

2) *Transcendencija se nameće u svojim osobnim obilježjima.*

Bog nije konačna i iščezavajuća stvarnost. On je vjeran svjedok, koji je pozivao na život i koji prati njegovo puno ostvarenje. On je vjeran sudrug, koji poznaje tajnu i potiče odgovor.

Religiozno iskustvo označeno je susretom: riječ je o sveobuhvatnom susretu koji nije lako odgonetnuti u njegovim nepoznatim i zahtjevnim vidovima.

Kao i svaki međuosobni susret, susret s Bogom prožima jedinstvena strepnja: njegovo prisustvo ispunja utopiju i nadu; uključuje nov pogled na život. Teži njegovu jasnom razumijevanju i ustanovljivanju punog dijaloga ponude i iščekivanja. Život se nameće kao sretna okolnost, skriveno blago koje svakako valja pronaći, iznijeti navidjelo i oploditi. Riječ je o daru koji uključuje i odgovornost.

Zanimljivo je primijetiti kako su novije, bogato dokumentirane rasprave iskustveno potvrdile taj vjernički stav. Što punije i autentičnije živi svoj izbor, religiozni čovjek tim punije usvaja svoju odgovornost u konkretnom životu. Kao i svako drugo veliko ljudsko iskustvo, i religiozni stav uključuje različite načine, stupnjeve, postupke. Intenzivnost kojom netko živi svoju religioznost i autentičnost kojom je zna izraziti imaju gotovo neograničen raspon.

Novije su rasprave proučile religiozni život na raznim razinama svijesti, ljudske zrelosti i relacijske autentičnosti.

Jedan se švicarski znanstvenik već duže vrijeme bavi pokušajem razlikovanja i identificiranja različitih »stadija« religioznog života.²

4. ZAKLJUČAK

Adolescent sakuplja niti jedinstvenog projekta: traženje identiteta predstavlja vruću želju koja nije uvijek jasno primijećena, nego je podložna mnogovrsnim, a ponekad i proturječnim težnjama koje obilježavaju veoma važni trenutak koji on proživljava. U biti preostaje težnja za unutarnjim jedinstvom na temelju nekih vrednota ili pretežne vrednote oko koje se mogu polarizirati veoma bogati resursi adolescencije.

Vjera – tamo gdje postaje životni izbor – na tom složenom putu dozrijevanja igra nezamjenjivu i dragocjenu ulogu pojašnjavanja i ujedinjenja. Ona osmišljava ponajviše raspršujuću i zbunjujuću mnogostrukost unutarnjih napetosti. Daleko od toga da ih zamijeni, ona ih potiče i polarizira; vjera osobi daje lice i definira njezin identitet.³

2 Usp. F. OSER, *L'homme, son développement religieux. Etude de structuralisme génétique*, Cerf, Paris 1991. U razradi koju predlaže Oser, religiozni odnos slijedi logiku koja je prilično bliska postupnoj sposobnosti za međusobni odnos: nakon prvog stadija u kojem se obraćanje Bogu živi u strahu i kao ovisnost, u daljnjim se stadijima prosljeđuje prema odnosu koji se poima kao relacionalnost, koja malo-pomalo postaje puna poštovanja i slobodna. U posljednjem stadiju religija ujedinjuje razne dimenzije ljudskog iskustva – profanu i svetu dimenziju ljudskog života. Razni se uvjeti nameću sa svom svojom provokativnošću, ali ipak teže višoj integraciji: nada ne niječe apsurd nekih situacija; ponekad apsurdnost ne lišava nade. Religiozna dimenzija prožima sveukupno ljudsko iskustvo i ponovno ga duboko prerađuje dajući mu konačni smisao.

3 Sretnom intuicijom J. Colomb izražava temeljno načelo procesa dozrijevanje vjere adolescenta i definira njezin cilj: »Neka istina ne može biti prihvaćena i uključena u osobni život ako se ne nalazi u odnosu sa životnim poletom koji adolescenta potiče na izgradnju vlastite osobnosti. Konkretno govoreći, riječ koja nije povezana s problemima što ih adolescent sebi više ili manje svjesno i nejasno postavlja i koja mu stoga izgleda nesposobna izmijeniti njegov život upućujući ga prema zreloom

Važnost proslijeda koji je duboko solidaran s procesom osobne identifikacije očit je kod adolescenta. Na specifičnom području religioznog odgoja riječ je o ustrojavanju osobnosti za poziv unutarnjih poticaja koje izriče vjera. Posljedično tome, i za ustrojavanje pravaca koji nose osobnost na osi vjere.

Škola naravno nije pozvana na učeničko dozrijevanje vjere i u vjeri. Ipak, tamo gdje se bavi promicanjem ispravnog shvaćanja religije ne može a da ne istakne ono što je duša religije, a to je upravo čin vjere u osobnoga Boga.

Korištena bibliografija:

- BERGSON, H., *Le due fonti della morale e della religione*, Ed. Comunità, Milano 1973.
 COLOMB, J., *Al servizio della fede*, 1970.
 MARCEL, G., *Giornale metafisico*, Abete, Roma 1976.

OSER, F. i dr., *L'homme, son développement religieux. Etude de structuralisme génétique*, Cerf, Paris 1991.

TRENTI, Z. i dr., *Religio. Enciclopedia tematica della educazione religiosa*, Piemme, Casale Monferrato 1998.

TRENTI, Z., *Opzione religiosa e dignità umana*, Armando, Roma 2001.

TRENTI, Z., *Educare alla fede*, Elle Di Ci, Leumann (To) 2000.

VERGOTE, A., *Psicologia religiosa*, Borla, Torino 1967.

razvoju, neće biti drugo doli 'beskorisno čavrljanje'. Ako je istina da smo ušli u odlučujuće 'subjektivnu' dob, istina koju se poučava treba biti u apsolutnom uskom odnosu s osobnošću koju se traži u tmini i neodlučnosti pružajući osobnom naporu svjetlo, sigurnost i uvjerenje, razvoj dozrijevanja. Adolescent se ne zanimah za otajstvo Boga poput teologa, nego kao nemiran istraživač.« J. COLOMB, *Le service de l'évangile*, Desclée, Paris 1968, str. 338.